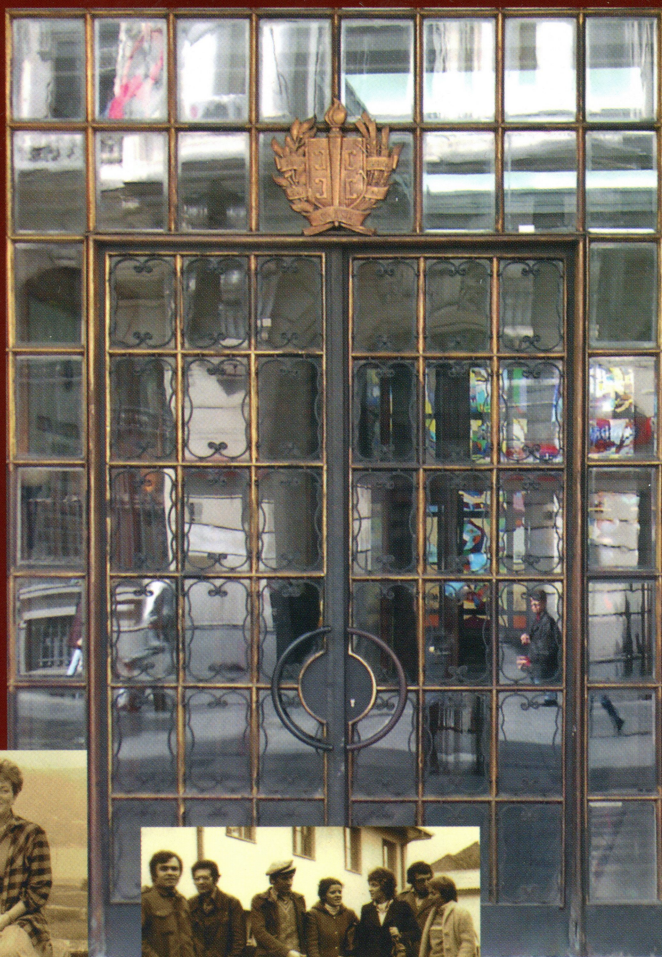

Слике културе некад и сад

60 година

Етнографског
института САНУ

Зборник 24

ISBN 978-86-7587-045-6

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

Collection of Papers, Volume 24

Images of Culture Then and Now

Editor:

Zorica Divac

Editor in chief:

Dragana Radojičić

Editorial board:

Gojko Subotić, Radost Ivanova, Milica Bakić-Hayden, Marina Martinova,
Natalija Puškareva, Elena Uzeneva, Eleftherios Alexakis, Peter Slavkovsky,
Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović,
Mladena Prelić, Ljiljana Gavrilović

Secretary:

Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Dimitrije Stefanović and associate member of the SASA Vojislav Stanovčić, at meeting of the Department of Social Sciences SASA, on November, 2008.

BELGRADE 2008

ISBN 978-86-7587-045-6

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

Зборник 24

Слике културе некад и сад

Уредник:
Зорица Дивац

Главни и одговорни уредник:
Драгана Радојичић

Уређивачки одбор:
Гојко Суботић, Радост Иванова, Милица Бакић-Хејден, Марина Мартинова,
Наталија Пушкарева, Елена Узенева, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски,
Софија Милорадовић, Бојан Жикић, Јелена Чворовић, Младена Прелић,
Љиљана Гавриловић

Секретар уредништва:
Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној новембра 2008. године на основу реферата академика Димитрија
Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2008

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензенти:
академик Димитрије Стефановић
дописни члан САНУ Војислав Становчић
др Биљана Сикимић

Лектор:
Софија Милорадовић
Лада Стевановић

Превод:
Јелена Чворовић

Коректор:
Марија Ђокић

Штампа:
Академска издања
Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије

Део радова у овом Гласнику резултат је рада на пројектима:
Србија између традиционализма и модернизације – етнолошка и антрополошка
проучавања културних процеса (бр. 147020), *Антрополошко испитивање комуникације у*
савременој Србији (бр. 147021) и *Етницитет: Савремени процеси у Србији, суседним*
земљама и дијаспори (бр. 147023), које је у целини финансирало МНТР РС.

Садржај Summary

<i>Младена Прелић</i> , Првих шездесет година Етнографског института САНУ (1947-2007): Осврт на пређени пут	9
<i>Mladena Prelić</i> , The First Sixty Years of the Institute of Ethnography SASA: A Review of the Road Traveled (1947-2007)	25
<i>Радост Иванова</i> , Бугарско-српска научна сарадња у домену етнологије	27
<i>Radost Ivanova</i> , The Bulgarian-Serbian Scientific Cooperation in the Domain of Ethnology	33
<i>Марина Мартинова</i> , У сарадњи са Етнографским институтом САНУ. Балканолошка истраживања у Институту за етнологију и антропологију Руске академије наука	35
<i>Marina Martinova</i> , Cooperation with the Institute of Ethnography SASA. The Balkans Studies: a Project of the Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Sciences	43
<i>Јелена Тошић</i> , Култура и људска права: поставка и трансформација једне антрополошке теме	45
<i>Jelena Tošić</i> , Culture and Human Rights: Framing and Transforming an Anthropological Issue	56
<i>Gabriela Kiliánová</i> , Culture as Difference: Ethnological Studies on Identity	57
<i>Габриела Килианова</i> , Култура као различитост: етнологске студије идентитета	64
<i>Ingrid Slavec Gradišnik</i> , Институције и продукција етнологског знања	65
<i>Ingrid Slavec Gradišnik</i> , Institutions and the Production of Knowledge in Ethnology	78
<i>Биљана Сикимић</i> , Етнолингвистички теренски рад: концептуализација ризика	81
<i>Biljana Sikimić</i> , Ethnolinguistic Field Work: Conceptualizing Risk	93
<i>Ивица Тодоровић</i> , Јединствени систем елемената културе	95
<i>Ivica Todorović</i> , Unique System of Cultural Elements	109
<i>Драгана Радојичић</i> , Руси у Боки Которској – миграције без граница	111
<i>Dragana Radojičić</i> , The Russians in the Boka Kotorska Bay – Migrations without Borders	123

<i>Гордана Благојевић</i> , Етнички стереотипи у Србији: Срби виђени очима савремених Грка	125
<i>Gordana Blagojević</i> , Ethnic Stereotypes: How the Contemporary Greeks See the Serbs	131
<i>Мирјана Павловић</i> , Транзиција и обичајни живот Срба у Тимишвару	133
<i>Mirjana Pavlović</i> , Transition and Customary Life of the Serbs in Timisoara	141
<i>Душан Дрљача</i> , Етничка микро-заједница и народносно опредељење: Вислани у Остојићеву (Банат)	143
<i>Dušan Drljača</i> , An Ethnic Group and National Determination: Vislans in Ostojićevo (Banat)	154
<i>Александар Крел</i> , Улога удружења „Герхард“ у ревитализацији етничког идентитета сомборских Немаца	155
<i>Aleksandar Krel</i> , The Role of the “Gerhard” Association: a Revitalization of the Ethnic Identity of Sombor’ Germans	168
<i>Десанка Николић</i> , Стереотипије становника микрорегија северозападне Србије у постмиграционом периоду	169
<i>Desanka Nikolić</i> , The Stereotypes of the Population in the Northwestern Part of Serbia in the Post-Migratory Period	178
<i>Сања Златановић</i> , Летница: слика превазилажења религијских граница и њени остаци	179
<i>Sanja Zlatanović</i> , Letnica: Crossing Religious Boundaries	191
<i>Лада Стевановић</i> , Антика око нас	193
<i>Lada Stevanović</i> , Antiquity Around Us	204
<i>Милош Матић</i> , Празно село: Нове економске могућности или таворење у граду	205
<i>Miloš Matić</i> , An Abandoned Village: New Economic Possibilities or Languishing in Cites	221
<i>Софија Милорадовић</i> , Једно могуће читање Петријиног венца или књижевно дело као етнодијалекатски текст	223
<i>Sofija Miloradović</i> , An Interpretation of the Novel Petrija’s Venac: Literary Work as an Ethno-Dialectic Text	236

<i>Марко Стојановић</i> , Гласник Етнографског музеја vs Гласник Етнографског института	237
<i>Marko Stojanović</i> , GEM vs GEI SASA	255
<i>Милина Ивановић-Баришић</i> , Време празника	257
<i>Milina Ivanović-Barišić</i> , Holiday Time	268
<i>Живка Ромелић</i> , Црква која је одлетела	269
<i>Živka Romelić</i> , The Flown-Away Church	274
<i>Ивана Јовановић</i> , Могућности примене релационог маркетинга у музејима	275
<i>Ivana Jovanović</i> , An Application of Relationship Marketing in Museums	288

Младена Прелић
Етнографски институт САНУ

Првих шездесет година Етнографског института САНУ (1947- 2007) - осврт на пређени пут*

Овај рад представља једну могућу интерпретацију делатности Етнографског института САНУ током протеклих шездесет година, односно питања дефинисања и остваривања његових научних циљева. Почети рада ове установе били су обележени амбивалентним програмом настављања традиције из 19. века, истовремено са налажењем сопственог места у новом друштвеном окружењу. Пут који је пређен од тада до данас могао би се најкраће окарактерисати као пут све већег теоријског освешћивања етнологије, уз сва успутна „кривудања“, па и незавршеност тог процеса, као и уз стално присутно, до данас неразрешено, питање друштвене улоге етнологије, односно њене маргинализације у поређењу са другим друштвеним наукама.

Годишњице и јубилеји су тренутак за поглед уназад, за рекапитулацију и сумирање пређеног пута. Повод за овај текст је шездесетогодишњица Етнографског института САНУ.

Етнографски институт САНУ формално је основан током јуна и јула 1947, али су припреме за то у оквиру Академије отпочеле знатно раније.¹

Кључне речи:

Етнографски институт САНУ, историја етнологије у Србији, историја Етнографског института САНУ

* Текст је настао као резултат рада на пројекту *Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори*, (број 147023), који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ Оснивање је текло у више корака. Припреме у оквиру Академије филозофских и друштвених наука САН (тадашње „академије“ у оквиру јединствене САН преименоване су касније у одељења) отпочеле су у октобру 1945. године. На иницијативу председника САН, Александра Белића, реферат о раду и задацима будућег Института поднео је Војислав Радовановић. Коначни предлог поднесен је председништву САН 18. новембра 1946, када је констатовано да постоје материјални и законски услови за његово оснивање. Трећег јуна 1947. донесен је Статут Етнографског института САН на заједничкој седници представника САН и Комитета за Универзитет, високе школе и научне установе, тела при тадашњој Влади Србије; 10. јуна Комитет је именовao директора, а 5. јула је постављено особље –

Оснивање овог Института није представљало усамљен или појединачан случај; током 1946, 1947. и 1948. године нове власти су подстицале оснивање великог броја научних установа у Србији, а слично је било и у другим републикама.² Од 1945. године нова држава улаже у развој универзитета и научних института, и у повећавање научног кадра, сматрајући то условом општег друштвеног развоја.³ У Србији је велика улога у том процесу поверена Академији наука, у оквиру чега је у првим послератним годинама и основан највећи број научних института.⁴ У том погледу је дошло до садејства нових власти и једне традиционалне институције која је опстала, односно, која је обновљена у новом времену, нашавши се у извесном смислу у неодређеном положају, који је изражавао и континуитет и промену.

Оснивање Етнографског института, такође, у извесном смислу прати овај двосмислени положај једне традиционалне институције која у новом добу тражи и нову улогу за себе: његово оснивање је потврђено декретима нових власти, али је у исто време иницијатива, па чак и сама одлука о оснивању, везана управо за Академију наука, а замисао о циљевима ове установе заправо представља наставак оних циљева и задатака због којих је у оквиру Српске Краљевске Академије још крајем 19. века, тачније, 1894. године, покренут Српски етнографски зборник (СЕЗБ), односно, због којих је 1898. године био основан Етнографски одбор.⁵ Етнографски институт сматран је у време свог оснивања наследником и настављачем делатности ове две институције. Њима,

први научни сарадници института. Десетог јула одржан је први скуп запослених и одређени су радни задаци (десет екипа послато је на терен, од чега осам са задацима из области антропографије). Просторије Института, тада три собе на првом спрату зграде САН у Кнез Михаиловој 35, усељене су 20. септембра 1947. године. О оснивању Института видети: Војислав Радовановић, *Етнографски институт САН и његов Гласник*, Гласник ЕИ САН, I (1-2), Београд XIII-XV, 1952; Даринка Зечевић, *Летопис Етнографског института САН (1947-1950)*, Гласник ЕИ САН, I (1-2), Београд 1952, 577-580; *Годишњак*, LIV, САН, Београд 1947, 510-519.

² Што се тиче установа које представљају пандан Етнографском институту САНУ, 1947. године основана је у Љубљани Комисија за (словенско) народописје, од 1951. Институт у оквиру САЗУ (видети текст Ингрид Славец Градишник у овом зборнику), а 1948. основан је Институт за народну умјетност у Загребу (видети Dunja Rihtman Auguštin i Aleksandra Muraj, *Prvih pedeset godina etnološke misli u Institutu*, Narodna umjetnost, 35/2, Zagreb 1998, 103-124).

³ У годинама после рата, број научних установа вишеструко је повећан. Као пример се може навести да је број института који нису били везани за универзитете порастао до 1956. године са предратних 15 на 252. Од тога се друштвеним наукама бавило 67 института: Мала енциклопедија - Општа енциклопедија, Просвета, I, друго издање, Београд, 1968 (одредница *Југославија: Наука и Научне установе*), 705.

⁴ Већина њих се, међутим, убрзо осамосталила, као нпр. Геолошки институт, Машински институт, Институт за физиологију рада и други који су основани у исто време; в. *Годишњак* LIV, САН, Београд 1947, 121. Етнографски институт је током свих 60 година остао при Академији наука.

⁵ О СЕЗБ-у видети нпр. Петар Влаховић, *Писци наше етнологије и антропологије*, Београд 1987, 70-71, и Никола Пантелић, *50 година Етнографског института САНУ*, Споменица ЕИ САНУ, Београд 1997, 10.

у ствари, Институт и дугује назив *етнографски*, много више него совјетској етнографији, што би на први поглед могло да се помисли с обзиром на контекст времена, мада би се можда могло рећи да су се ова два начина употребе термина срећно поклопила.

Елаборат о раду новог института израдио је проф. Војислав Радовановић, дописни члан САН, географ, антропогеограф и етнолог, који је ускоро именован и за његовог првог директора.

Начин оснивања Института и одређена амбиваленција између старог и новог која га је обележила, можда је индикативна за положај етнологије уопште у послератном друштву, који је и сам био на сличан начин амбивалентан. Етнологија, код нас до II светског рата дефинисана као *наука о народу*, односно, као национална наука са превасходним циљем одређивања сопствених етничких и националних граница и дефинисања сопствене националне културе, са недвосмислено романтичарском темељима, није више у новом времену, у погледу својих друштвених циљева, могла да функционише на исти начин.⁶ Нове власти су после II светског рата испољавале негативан став према „буржоаском национализму“, али су, с друге стране, нацију сматрале потенцијално еманципаторском, а „народ“ - темељем сопственог легитимитета. Братство-јединство и федерализација државе захтевали су, бар у једној мери, дефинисање сопствених националних идентитета саставних јединица нове државе, који су политичким средствима одржавани у равнотежи. Етнологија је на тај начин добила одређени простор за сопствени допринос, па није у новом времену анулирана као потпуно неважна.⁷ Уосталом, и у самом Совјетском Савезу је етнографија била цењена

⁶ Иван Ковачевић, *Историја српске етнологије*, II, *Правци и одломци*, Етнолошка библиотека, књ. 2, Српски генеалогски центар, Београд 2001, 7-26. Штавише, Ковачевић примећује да је национални циљ великом делом био остварен још 1918. године и да је етнологија имала одређене проблеме идентитета још између два рата (Исти, *Из етнологије у антропологију*, Етнологија, стање и перспективе, Зборник ЕИ САНУ 21, Београд 2005, 12-13).

⁷ Одређене амбиваленције у том погледу огледају се ипак рецимо у томе што је етнологија укинута после II светског рата као предмет у школама. Д. Рихтман такође говори о потпуној потиснутости етнологије на рачун фолклористике, приликом оснивања Института за народну умјетност у Загребу 1947. године (D. Rihtman Auguštín, A. Muraj, *Prvih pedeset godina...*, 103). То ипак може бити и питање приоритета у земљи разореној ратом – последица недовољних средстава и кадрова. Као илустрација се могу узети приоритети који су у оквиру Академије одмах после рата одређени приликом оснивања института – Институт за исхрану народа, Институт за изградњу и подизање села, и Институт за оплемењивање угљева (Годишњак САН, LIII, САН 1949, 93). То можда више указује на то какво је било стање у релативно неразвијеној земљи, која је преживела ратне године, него на свесну стратегију нових власти према етнологији. Такође се и почетна интердисциплинарност у структури запослених у Институту може евентуално тумачити и као последица недостатка школованих етнолога у послератним годинама.

наука.⁸ Ипак, отворено је питање (ре)дефинисања њених научних и друштвених циљева, односно саображавања ове науке друштвеним потребама на које треба да одговори⁹ и, у извесном смислу, то питање односа етнологије и друштва које је окружује, остало је отворено све до данас. Та ситуација се свакако одражавала и на делатност Етнографског института.

Етнографски институт САНУ дефинисан је од оснивања као централна научна институција која се бави научноистраживачким радом из области етнологије у Србији. Првим Статутом ове установе из 1947. године, као задатак је одређено да Институт „организује систематско и планско проучавање насеља и порекла становништва, народног живота и обичаја, као и фолклора у нашој земљи и наших народа ван Југославије“. Три правца истраживања која су тада одређена одговарају, заправо, подели СЕЗБ-а на три одељења – Насеља и становништво, Живот и обичаји, Народне умотворине. У складу с тим, Институт је од оснивања имао Антропоеографско, Етнолошко и Фолклорно одељење. У оквиру Антропоеографског одељења основан је још 1950. године Одсек за народну архитектуру, а 1953. године – Одсек за социологију насеља, чији је задатак био „да кроз етапе наше социјалистичке изградње проучава друштво у градским и сеоским срединама“.¹⁰ Ипак, ова подела је била више формална него стварна; никад није узимана сувише стриктно због малобројног стално запосленог кадра у Институту.

Кад је основан, Институт је, поред директора,¹¹ имао три стално запослена сарадника,¹² а релативна малобројност остала је задуго његова карактеристика. Тако је 1955. године, после осам година рада, имао само три

⁸ Видети: С. А Токарјев, *Руска етнографија у прошлости и садашњости*, Посебна издања 7, Етнографски музеј у Београду, Београд 1947.

⁹ О етнологији у Србији у доба социјализма, видети зборник радова: Vintila Mihailescu et al, *Studying Peoples in the People's Democracies*, II, *Socialist Era Anthropology in the South East Europe*, Lit Verlag, Munster (у штампи), у коме је део о Србији приредио Слободан Наумовић. О Етнографском институту видети рад М. Prelic, *Ethnographical Institute SASA in Search for Lost Subject of Serbian Ethnology: from Ethnos to Ethnic Identity*.

¹⁰ Атанасије Урошевић, *Развој и рад Етнографског института (1947-1972)*, Гласник ЕИ САНУ XXI, Београд 1972, 6-8.

¹¹ Први директор Етнографског института био је проф. др Војислав Радовановић, дописни члан САН. После његове смрти, 1957. године, за директора је постављен проф. др Боривоје Дробњаковић, дописни члан САНУ (до 1961). Директори института од тада до данас били су проф. др Мирко Барјактаровић (1961-1969), академик Бранислав Којић (1969-1971), академик Атанасије Урошевић (1971-1973), проф. др Милорад Васовић (1974-1978), проф. др Петар Влаховић (1978-1982), др Милка Јовановић (в. д. током 1982 и 1983), др Десанка Николић (в. д. током 1983), проф. др Душан Бандић (1984-1989), др Никола Пантелић (1989-2001) и проф. др Драгана Радојичић (од 2001. до данас).

¹² То су били Петар Ж. Петровић, етнолог, и Радослав Павловић, географ, као и Даринка Зечевић, секретар, која је, као антропоеограф по образовању, такође узимала учешћа у научним истраживањима. Недуго затим, у Институт је примљена и Олга Бенсон, фолклорно-етнографски сликар, која је Институту оставила драгоцену колекцију акварела и цртежа народне одеће.

научна сарадника и седам асистената, а 1982 – дванаест стално запослених истраживача. Малобројност сталних сарадника донекле је компензована релативно разгранатом мрежом спољних сарадника, која је функционисала све до деведесетих година прошлог века.¹³ Запослене – све до средине шездесетих – одликује интердисциплинарност (поред етнолога, ту су и географи, социолози, економисти и лингвисти), а још је шароликија структура спољних сарадника (уз претходно поменуте, ту су и архитекте, филолози, археолози, историчари, итд).¹⁴

У плановима Института у првим послератним годинама осећа се знатна амбиција: велика мрежа сарадника, планови за израду упитника за систематска испитивања великих подручја или насеља,¹⁵ планирање великих синтеза, као и систематског коришћење архивске грађе... Ово одражава послератни замах и ентузијазам првих послератних година. Међутим, малобројност, а претпоставља се и реалтивно скромно финансирање, ограничили су умногоме ове амбициозне планове. Иако су нове власти свакако имале свест о значају науке за општи друштвени развој, у извештајима из тог времена повремено се наводи да је време тешко и да општа ситуација налаже да се за науку издвајају скромнија средства.¹⁶

Упоредјујући постављене задатке и објављене резултате, примећује се примат антропогеографских студија, као и сакупљачки рад из области партизанског и новог социјалистичког фолклора. У првих петнаестак година рада Института, Фолклористичко одељење под руководством академика Душана Недељковића, иначе доктора филозофије, али и (између осталог) фолклористе и члана научног савета Етнографског института, сакупило је и архивирало фантастичну збирку од 20.000 народних песама из рата, револуције и социјалистичке изградње.¹⁷ Чини се да је трећем (односно другом) сегменту делатности Института, етнологији у ужем смислу, чији је пандан у СЕЗБ-у било друго одељење (Народни живот), посвећено најмање

¹³ Петар Влаховић, *Уз 35. годишњицу рада ЕИ САНУ*, Гласник ЕИ САНУ XXXI, Београд 1982, 11.

¹⁴ Имена свих истраживача и руководилаца Института до 1997. године могу се наћи у: Бреда Влаховић, *Истраживачи и службеници (1947-1997)*, Споменица Етнографског института САНУ 1947-1997, ур. Никола Пантелић, Етнографски институт САНУ, Београд 1997, 56-65, а имена данас запослених истраживача, као и стипендиста и спољних сарадника, у: Драгана Радојичић, *Научно истраживачка делатност Етнографског института Српске академије наука и уметности*, ГЕИ САНУ LV (2), Београд 2007, 9-10.

¹⁵ Публикована су два таква упитника, а затим се са даљим радом у том правцу стало. То су: Петар Ж. Петровић, *Упитник за испитивање народних пољопривредних справа*, Научна књига, Београд 1949 (с. 63, са 107 цртежа у тексту), и Боривоје М. Дробњаковић, *Упитник за прикупљање грађе о покућству*, Научна књига, Београд 1949 (с. 40, са 34 цртежа у тексту).

¹⁶ Рецимо, *Годишњак САН LIV*, Београд 1947, 114. У *Годишњаку САН LXV*, Београд 1958, 54, такође се помиње смањивање буџета САН.

¹⁷ А. Урошевић, *Развој и рад...*, 10-11.

пажње. У оквиру тог сегмента, највише су проучавани одевање и архитектура. Теренска истраживања су рађена, али такође сразмерно мање у односу на антропогеографске и фолклористичке теме,¹⁸ па су и резултати из ове области сразмерно најмање публиковани.

У првим годинама рада покрећу се и издања Етнографског института која излазе и данас – *Зборник* и *Посебна издања* 1950, а *Гласник* 1952. године.¹⁹ Српски етнографски зборник је такође наставио да излази, али је његово издавање преузело Одељење друштвених наука и он, мада нередовно, излази и данас.²⁰

Крајем педесетих година, када је друштво кренуло путем већег економског напретка, отвореније се поставило питање не само улагања у развој него и друштвене релевантности научних истраживања, односно друштвених потреба којима би наука одговарала. Током 1958. године, у складу са новим законом о реорганизацији научног рада, који је донесен претходне године,²¹ поново су дефинисани циљеви рада Етнографског института. У намери да се рад Института саобрази нашој друштвеној стварности, „Правила о организацији и пословању Етнографског института“ одређују следеће задатке и циљеве рада:²²

- (1) етнолошко, антрополошко и економско-социолошко проучавање народног живота и обичаја, народног стваралаштва, насеља и порекла становништва у прошлости и садашњости;

¹⁸ Као илустрација може да послужи извештај о раду Института за 1949. годину, у коме се од 60 одобрених теренских истраживања сарадника само 8 односи на „народни живот“ (народна ношња, народна медицина, задружне породице, обичаји и веровања), док се остала 52 истраживања односе на насеља (сеоска и варошка) и порекло становништва и „народноослободилачки фолклор“. У: Архив ЕИ САНУ 26, Београд 1950, Записници са седница и пленарних састанака, б. п. Што се тиче „живота и обичаја“, истраживања су вршена, на пример, на Косову – Кончулански Ибар, Ругова, Изморник, Метохија, Горња Морава (Д. Зечевић, *Летопис...*, 10), али резултати нису публиковани.

¹⁹ Библиографије издања ЕИ САНУ могу се наћи у: Милина Ивановић-Баришић – Александар Јанковић, *Библиографија издања ЕИ САНУ 1947-1997*, у: Споменица ЕИ САНУ..., 67-133, као и Б. Миленковић и др. *Библиографија издања ЕИ САНУ 1947-2003*, ГЕИ САНУ L-LV, Београд 2003, 171-239, а у ГЕИ САНУ LV (2), Београд 2007, налазе се, поред допунске библиографије и библиографије свих садашњих сарадника Института.

²⁰ Од средине седамдесетих година ова издања су се проредила, а аутори су готово редовно аматери који следе шематизована упутства установљена пре више од једног века. Последње издање ове едиције је: Неђо Паовица, *Завође: антропогеографска истраживања*, СЕЗБ 101, Насеља и порекло становништва 47, Одељење друштвених наука САНУ, Београд 2005.

²¹ *Годишњак за 1958*, LXV, САН, Београд 1959, 197.

²² Осим ових циљева, у извештају који је Етнографски институт поднео Одбору за друштвене науке САНУ 1958. године истиче се да је 1958. година преломна за рад овог Института, јер је колектив прешао на самоуправне односе. *Исто*, 198.

(2) проучавање назадних навика и обичаја у народном животу који успоравају његов развој, и настојање да се те навике и штетни остаци прошлости што пре искорене.

Остали циљеви су што шира презентација резултата у земљи и иностранству и подизање научног подмлатка.²³

Примећује се да су задаци постављени у тачки (1) проширени на социо-економске проблеме. Тачка (2), која експлицитно етнологији задаје улогу народног просветитеља, сама је по себи илустративна за дух времена, али се ипак чини да није оставила стварног трага у раду Института. Штавише, већина сарадника – етнолога задржала је лични афинитет и позитиван однос према темама попут обичаја, традиције или народне религије, иако су те истраживачке теме тада још увек биле потиснуте у други план.²⁴

Укључивање у друштвене токове, као и оправдавање друштвене потребе етнолошких истраживања, које је тада отворено постављено пред Институт и његове сараднике, тражено је најпре кроз проучавање живота нових радничких колонија, малих индустријских насеља (Лазаревац, Младеновац), промена у колонистичким селима у Војводини и сл. У то време су научни институти имали фиксиране дугогодишње задатке и у оквиру тога, у складу са петогодишњим државним плановима, доносили су петогодишње програме, које је одобравао надлежни Републички секретаријат за науку (потом Републичка заједница науке). У склопу тога су сарадници добијали задате, дугорочне теме.²⁵

Године 1961, у склопу новог петогодишњег плана, пројектни задаци били су подређени тада горућим проблемима у привреди – проблемима урбанизације, односно миграција село-град, и проблемима културне адаптације. Од 1962. године отпочињу дуготрајна истраживања Ђердапа, које је одобрила и финансирала Владаина Комисија за Ђердап. Радило се о проблемима који настају услед изградње хидроцентрале и стварања вештачког језера, због чега је један број насеља био предвиђен за расељавање и потапање. Пројекат је био конципиран широко: осим што је нагласак стављен на примењену етнологију – израду предлога Влади како да изведе пресељавање становништва, предвиђено је и комплексно регистровање начина живота у тим селима, који ће се, претпоставка је, изгубити или темељно изменити, али и проучавање српско-влашких етничких односа и културних симбиоза, као једног веома сложеног проблема. До трећег аспекта се готово није ни стигло, јер је план смањен због неадекватног финансирања

²³ Боровоје Дробњаковић, *На почетку друге деценије рада Етнографског института*, ГЕИ САНУ VII, Београд 1958, 2.

²⁴ Душан Дрљача, Интервју вођен у мају 2006 (тема *Етнологија у Србији после II светског рата из личног угла*); материјал је прикупљан за пројекат о етнологији у време социјализма (видети фусноту 9).

²⁵ Исто.

пројекта²⁶ што се може тумачити као један од знакова маргинализованог положаја етнологије у тадашњем друштву. Институт, иначе, тих година ради са веома мало средстава.²⁷

Ако се посматра период током педесетих и шездесетих година, примећује се да, мало по мало, ипак постајало очигледно да етнологија у Србији нема довољно капацитета да би остварила дефинисаније друштвене циљеве и бољи друштвени статус на начин који јој је био понуђен – као нека врсте микросоциологије, повезана са социологијом, економијом, бавећи се проблемима који су пратили изградњу савременог друштва – модернизацијом, урбанизацијом и њиховим културним последицама. Начин на који је ова наука код нас традиционално била конципирана, њени теоријско-методолошки оквири и образовање које су етнологзи добијали током школовања нису давали стабилну основу за овакву могућност. У поређењу са социологијом, која се у то време етаблира као водећа друштвена наука²⁸ у социјалистичком друштву, етнологски радови остављали су утисак недовољне теоријске заснованости и наивне дескрипције. Током тих година, у раду Института губи се и интердисциплинарност каква се могла препознати у првој послератној деценији: социологија се дистанцира, фолклористика такође почиње да се препознаје као посебна наука, мада остаје у блиским односима са етнологијом /антропологијом, с једне стране, и са народном књижевношћу, с друге стране, све до данас,²⁹ а до краја седамдесетих и почетка осамдесетих година – као „савезничка“ наука – изгубиће на значају и антропогеографија, која се враћа у крило географије. Из тога, поред маргинализације етнологије, произилази још једна значајна последица – постепено (поновно) препознање сопствених научних темеља кроз бављење културом као основним предметом етнологског истраживања. Индикативно је и то да се средином шездесетих година као теме за докторате сарадника Института одобравају, рецимо, *Вук Караџић као етнолог и фолклориста*,³⁰ или *Коло у Јужних Словена*,³¹ *Етнопаркови и њихов значај*, а не више антропогеографске монографије.³² Почетком шездесетих је

²⁶ Исто.

²⁷ Рецимо, Гласник не излази од 1961-1969 због недовољног финансирања Института (А. Урошевић, *Развој и рад...*, 11). Нешто оштрија оцена разлога за ову стагнацију изнесена је у: Никола Пантелић, *50 година Етнографског института...*, 12.

²⁸ На овом месту не улазим у питање да ли се етнологија убраја у друштвене или хуманистичке науке – имам у виду поделу на природне и друштвене науке.

²⁹ Кратак преглед односа етнологије и фолклористике видети у Драгана Антонијевић, *Антропологија фолклора, перспективе истраживања*, у: Етнологија и антропологија, стање и перспективе, Зборник ЕИ САНУ 21, Београд 2005, 245-252.

³⁰ Миљана Радовановић, *Вук Караџић као етнолог и фолклориста*, СЕЗБ 85, Расправе и грађа, 8, Одељење друштвених наука САНУ, Београд 1973.

³¹ Оливера Младеновић, *Коло у Јужних Словена*, Посебна издања ЕИ САНУ 14, Београд 1973.

³² У то време, теме за докторате млађих сарадника такође су одређиване, односно задаване кандидатима од стране научног руководства института. Д. Дрљача, *Интервју...*

било уобичајено да таква тема буде антропогеографско-етнографска монографија поједине области.³³

Враћање етнологије у оквиру строже дефинисане дисциплине током 60-их година види се и у структури запослених у Институту. Током шездесетих година, као запослени и као спољни сарадници, полако преовлађују образовани етнологи (као спољни сарадници све чешће су ангажовани студенти и постдипломци етнологије). Последњи пут је неетнолог запослен у Институту 1962. године. Од тада је правило да се примају само дипломирани етнологи.³⁴

Године 1966. донет је нови петогодишњи план. Поред тога што је настављено проучавање Ђердапа, Институт је отпочео проучавање националних мањина у Војводини (Словака, Русина и Украјинаца) и Срба у Румунији.³⁵ Ово последње представља продужетак ђердапских истраживања.

„Народни живот“, обичаји, веровања, па и проблеми етничких група и њихових културних посебности – од средине шездесетих година опет „откривених“ на примеру малих националних мањина – поново у већој мери постају предмет интересовања научних сарадника Етнографског института. Ипак се не може рећи да се ради о јасно повученој граници, а и стицај околности је такав да се током седамдесетих година, све до 1978. године, на челу Института налазе антропогеографи, чак и архитекте. Антропогеографија је присутна до почетка осамдесетих година, али се све више потискује у други план.

Од седамдесетих година уведен је принцип уговарања тема пројеката са Републичком заједницом за научни рад СР Србије, а од краја осамдесетих – конкурисање за пројекте. Од 1971. до 1981. године, „уговорене теме на дужи рок“ биле су:

(1) стално праћење промена у народној култури на селу;

³³ То је резултирало неким врло запаженим резултатима, попут Драгослав Антонијевић, *Алексиначко Поморавље*, СЕЗБ LXXXIII, Живот и обичаји народни 5, Београд 1971, или Видосава Николић-Стојанчевић, *Врањско поморавље, Етнологишка испитивања*, СЕЗБ LXXXVI, Живот и обичаји народни 36, Београд 1974, али се такође показивало и као веома захтеван задатак за појединачног истраживача, посебно на почетку каријере (Д. Дрљача, *Интервју...*).

³⁴ Прецизније, постоје и три изузетка где се ради о докторима етнологије/антропологије, од којих су двоје по основном образовању филолози, а један археолог.

³⁵ А. Урошевић, *Развој и рад...*, 9. Као резултати тог интересовања организована су научна саветовања у сарадњи са представницима одговарајућих националних мањина, а резимеи су публиковани у: *Саветовање о традиционалној култури Словака у Војводини*, ЕИ САНУ, Друштво словакиста Војводине, Београд – Нови Сад, 1970, и у: *Саветовање о традиционалној култури Русина и Украјинаца у Војводини*, ЕИ САНУ и Комисија за научноистраживачки рад при редакцији листа Руске слово, Београд – Нови Сад, 1970. Резултати проучавања Срба у Свињици (Румунија) објављени су у: *Зборник радова*, Нова серија I, ЕИ САНУ књ. 5, Београд 1971.

- (2) етнолошка рекогносцирања и испитивања угрожених насеља на терену на коме се планира градња хидроелектране Ђердап II, затим бране на Расини, и на траси пруге Београд – Бар;
- (3) монографска и антропогеографско-етнолошка проучавања Лужнице и Буцака у источној Србији и шабачке Посавине и Поцерине.³⁶

Опредељење за посматрање културне промене, али и стална сумња у научни ниво и могућност доприноса од стране етнологa, довели су можда до темељнијег преиспитивања питања методологије: 1974. године изашла су два зборника радова на ову тему, са претходно одржаних научних скупова.³⁷ То би се могло протумачити и као покушај стицања већег теоријског и методолошког самопоуздања етнологa, који су били изложени сумњама колега из других друштвених наука, а можда и својим сопственим сумњама, о научном нивоу предузетих истраживања, као и о (не)постојању друштвених потреба за њима. Без обзира на те сумње, може се констатовати да се културна динамика, односно проучавање културне промене под утицајем модернизације (индустријализације, урбанизације) искристалисало током година као трајно усмерење, односно – као истакнути проблем коме се посвећује пажња у оквиру Института.³⁸ Истраживање културних промена настављено је и у наредним годинама. С друге стране, и осећање маргинализације и недовољно дефинисане или изражене друштвене потребе за етнолошким истраживањима у поређењу са другим друштвеним наукама остало је трајно присутно код етнологa (не само у Етнографском институту), све до данас.

Занимљив допринос етнолошким истраживањима у том контексту представља књига Бачко Добро Поље – горштаци у равници, штампано 1979. године.³⁹

У то време, поред интересовања за националне мањине у Србији и за нашу мањину у суседним земљама, зачињу се и истраживања исељеништва, која ће такође дати значајне резултате, мада су услед недостатка материјалних средстава током деведесетих углавном обустављена.⁴⁰

³⁶ Исто, 9-10.

³⁷ *Симпозијум: Етнолошко проучавање савремених промена у народној култури*, Посебна издања ЕИ САНУ 15, Београд 1974, и *Симпозијум о методологији етнолошких наука*, Одељење друштвених наука, Научни скупови књ. 2, САНУ, Београд 1974.

³⁸ Резултати истраживања Ђердапа објављени су у: *Етнолошка проучавања ђердапских насеља I*, Зборник радова ЕИ САНУ књ. 6, Београд 1973; *Етнолошка проучавања Ђердапских насеља II*, Зборник радова ЕИ САНУ 7, Београд 1974; *Етнолошка проучавања Ђердапских насеља III*, Зборник радова ЕИ САНУ 8, Београд 1976.

³⁹ Обрен Благојевић (ур.) *Бачко Добро Поље – горштаци у равници*, Посебна издања ЕИ САНУ 18, Београд 1979.

⁴⁰ Ова истраживања нарочито су подстакли др Душан Дрљача тада сарадник Института, и проф. др Петар Влаховић, тадашњи директор. Осамдесетих година спроведена су истраживања у САД и Канади.

Још један упадљив процес отпочиње од средине осамдесетих година, а условно га можемо означити као процес *антропологизације* – теоријско-методолошко и проблемско саображавање етнологије у Србији тадашњим трендовима културне и социјалне антропологије. Ту стратегију је донела и спроводила нова генерација сарадника Института, школована седамдесетих и осамдесетих година на Одељењу за етнологију Филозофског факултета у Београду, која је у том повратку етнологије сопственим коренима (у првом реду култури) запажала недостатак озбиљније теоријске утемељености и која је настојала да то надокнади окретањем парадигмама британске социјалне односно америчке културне антропологије, као и француског структурализма. Та велика промена теоријског усмерења оставила је траг све до данас.⁴¹

Почев од 1981. године, сви сарадници Института ангажовани су на заједничком пројекту – *Етничке и етнoлошке одлике становништва Србије*. Такође, улажу се и напори на припреми Српског етнoлошког речника.

Видљиви су знаци промена у односу на дотадашњу научноистраживачку праксу: нема више антропогеографије, уводи се урбана антропологија (потпројекат: *Етнoлошко истраживање у урбаним срединама*), почињу да се проучавају симболичке и комуникацијске функције културе итд. Промену у приступу означавају студије млађих сарадника Института.⁴² У овом контексту треба поменути и веома значајну промену парадигме у истраживању етничких феномена, до које је дошло током осамдесетих година, а на које се више не гледа кроз призму објективно постојећег етноса или етничке групе, већ кроз призму контекстуализованих субјективних процеса етничких идентификација и симболизација.⁴³

Можда бисмо могли да се усудимо да приметимо да је друштвена маргиналност етнологије имала и своју другу страну: мање идеолошког надзора донело је више слободе, а та ситуација је допринела њеном релативно брзом теоријском преображају током осамдесетих година, мање оптерећеном

⁴¹ Један „инсајдерски“ поглед на ту ситуацију и одређење *антропологизације етнологије* налази се у: Иван Ковачевић, *Из етнологије у антропологију (српска етнологије у последње три деценије)*, у: Етнологија и антропологија, стање и перспективе, Зборник ЕИ САНУ 21, Београд 2005, 11-20. Видети и исти, *Традиција модерног*, Српски генеалoшки центар, Београд 2006, посебно 75-93. О етнологији у Србији после II светског рата, видети у: Nikola Pavković, Dušan Bandić, Ivan Kovačević, *Težnje i pravci razvoja etnologije u SR Srbiji (1945-1983)*, Zbornik 1. kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov (1), Rogaska Slatina 1983, 107-122.

⁴² Драгана Антонијевић, *Значење српских бајки*, Посебна издања ЕИ САНУ 33, Београд 1991; Инес Прица, *Омладинска поткултура у Београду – симболичка пракса*, Посебна издања ЕИ САНУ 34, Београд 1991, као и једна, по много чему изузетна, студија народне религије аутора Добриле Братић, *Глуво доба: Представе о ноћи у народној религији Срба*, Библиотека XX век, Плато, Београд 1993.

⁴³ Мирјана Павловић, *Срби у Чикагу, Проблеми етничког идентитета*, Посебна издања ЕИ САНУ 32, Београд 1990; Мирослава Лукић – Крстановић, *Срби у Канади, Живот и симболи идентитета*, Посебна издања ЕИ САНУ 36, Београд 1992.

дилемама, па и притисцима, него у случају наука које су биле под већом лупом „идеолошке исправности“.

То што је етнологија годинама била на маргинама и удаљена од владајућих идеологија показало се добрим у још једном смислу. Током деведесетих година прошлог века, Етнографски институт је, посматран као установа у целини, одолео искушењима ангажованости, или повратка на позиције „националне науке“ у једном врло проблематичном друштвеном контексту. Време је било тешко, не само материјално, него и у сваком другом смислу, везе са светом су биле покидане, али је Институт функционисао колико је могао и у таквим околностима. Неки резултати су и тада постизани, истраживало се и објављивало према могућностима.⁴⁴ Пројекат на коме се тада радило био је јединствен за цео Институт – *Етнологија Срба и Србије*, а у оквиру тога дефинисани су посебни потпројекти:

- 1) Етничке и етнoлошке одлике становништва Србије;
- 2) Етнoлошко истраживање урбаних средина на тлу Србије;
- 3) Срби ван Србије и националне мањине у Србији;
- 4) Народни живот Срба и Србије – етнoлошка енциклопедија;
- 5) Породица и култура (реализује Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду);
- 6) Етнoлошка монографија Војводине (реализује Музеј Војводине из Новог Сада).⁴⁵

Смањен је обим теренског истраживања, а ипак су стицајем околности, настављена истраживања Срба у Мађарској и то управо кроз дуготрајна стационирана теренска истраживања.⁴⁶ Тих година су велику пажњу заинтересоване јавности посебно привукли радови Ивана Чоловића из области политичке антропологије.⁴⁷

⁴⁴ На пример следеће монографије: Никола Пантелић, *Наслеђе и савременост – друштвени живот у селима горњомилановачког и чачанског краја*, Посебна издања ЕИ САНУ 35, Београд 1991; Ласта Ђаповић, *Земља – веровања и ритуали*, Посебна издања ЕИ САНУ 39, Београд 1995; Десанка Николић, *Горње Драгачево, етнoлошко проучавање културних промена*, Посебна издања ЕИ САНУ 41, Београд 1996; Бојан Жикић, *Антропологија Едмунда Лича*, Посебна издања ЕИ САНУ 43, Београд 1997.

⁴⁵ Правила конкурисања за пројекте тада су налагала да само научни институти могу бити њихови носиоци, па су друге научне и стручне установе пријавиле своје пројекте преко ЕИ САНУ.

⁴⁶ О истраживањима Срба у Мађарској видети: Душан Дрљача, Младена Прелић, *Искусства Етнографског института у проучавању Срба у окружењу*, Положај и идентитет српске мањине у Југоисточној и Централној Европи, Научни скупови С1Х, Одељење друштвених наука 25, Међуодељењски одбор за проучавање мањина и људских права, САНУ, Београд 2005, 281-290.

⁴⁷ Од више значајних радова, на овом месту бих поменула само *Бордел ратника, Фолклор, политика и рат*, Библиотека ХХ век, Београд 1994, и *Политика симбола, Огледи о политичкој антропологији*, Радио Б92, Београд 1997, који су доживели и међународну промоцију.

Током деведесетих година Институт је организовао више научних скупова, од којих посебно треба поменути онај под називом *Етнологија пред новим изазовима*, као добар преглед тада актуелног стања у струци.⁴⁸ Активна сарадња успостављена је и са Етно-културолошком радионицом у Сврљигу.⁴⁹

У периоду 2001-2005. године околности су повољније за поновно укључивање у светске токове, али материјална ситуација је и даље тешка. Друштво у транзицији нема много разумевања за једну малу науку, посвећену сада највише проучавањима субјективног, појединачног, свакодневног и наоко ефемерног. То је и време када Институт повремено мора да се брани од идеја да његово функционисање буде у потпуности изложено дејству тржишних закона.

Истраживачи су у овом периоду ангажовани на два пројекта: *Савремена сеоска и градска култура – путеви трансформације* и *Традиционална култура Срба – системи представа, обреда и социјалних институција*. У оквиру прве теме, посебна истраживања била су усмерена на монографска проучавања појединих сегмената традиционалне културе и мањих географских целина у Србији: монографија ариљског краја; схватање смрти у тужбалицама, клетвама и бајалицама; наследно обичајно право у врањском крају; село као социјално/религијско/економска заједница на примеру заветине и литијског опхода; сродство и сроднички односи; исхрана у време празника и постова. Осим тога, истраживани су и Срби у дијаспори, њихова етничка идентификација и стратификација, али и проблеми мултиетничности и динамика интернетничких односа. Истраживања (теренска и/или архивска) су вршена у Мађарској, Француској, Словенији, Грчкој, Румунији, Калифорнији, Босни.

У оквиру друге теме, истраживали су се и облици традиционалне културе, али у светлу процеса промена, као и настајање нових културних образаца у сеоским и градским срединама. Посебно издвојене теме и проблеми унутар главног пројектног задатка били су: Врчин у трансформацији село-град; елементи традиционалних односа и обичаја у породици осамдесетих година XX века; симболички и митолошки аспекти процеса посткомунистичке транзиције у Србији; алтернативна медицина у Београду; јавна окупљања – ритуали и светковине у Србији крајем XX века;

⁴⁸ *Етнологија пред новим изазовима*, ГЕИ САНУ ХLI, Београд 1992; *Расправе о народној традицији данас*, ГЕИ САНУ ХLIII, Београд, 1994; *Село и град – нова етнологишка проучавања*, ГЕИ ЕИ САНУ ХLIV, Београд 1995; *Етнички и етнокултурни контакти у панонско-карпатском простору*, Посебна издања ЕИ САНУ 42, Београд 1997, *Етнички односи Срба са другим народима и етничким заједницама*, Посебна издања ЕИ САНУ 44, Београд, 1998.

⁴⁹ Радови са првог оваквог међународног научног скупа објављени су у Етно-културолошком зборнику за проучавање културе источне Србије и суседних области, Етно-културолошка радионица Сврљиг 1, Сврљиг 1995. До данас (2008) је изашло једанаест свезака.

на прагу девојаштва – етнографија одрастања београдских основношколци; брачни и породични живот у Србији у другој половини XX века; свадба – проблеми културног идентитета.⁵⁰

Поред тога, и зборник радова *Етнологија и антропологија – стање и перспективе*,⁵¹ који је изашао крајем овог пројектног циклуса, представља веома занимљив пресек актуелног стања у струци.

Данас Институт има двадесет двоје стално запослених етнолога – истраживача, једног стипендисту и четири спољна сарадника, који сарађују на три текућа пројекта (2006-2010):

1. *Србија између традиционализма и модернизације, Етнoлошка и антрополошка проучавања културних процеса,*
2. *Антрополошко испитивање комуникације у савременој Србији, и*
3. *Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори.*

Први пројекат, *Србија између традиционализма и модернизације, Етнoлошка и антрополошка проучавања културних процеса*, бави се студијама културних промена у руралној и урбаног средини. Кроз резултате ће се сагледати најважније промене на глобалном плану, кроз трансформацију друштвених и културних односа на реалцији рурално-урбано. Имаће се у виду и политичка условљеност и структурираност културних односа и културне репрезентације, која се повратно одражава и на замисао културе, а пројекат би требало да буде применљив и у пракси, у домену сугерисања понуде могућих избора културне политике. 2. *Антрополошко испитивање комуникације у савременој Србији.* У оквиру овог пројекта анализираће се релације између најзначајнијих форми/система комуникације које стварају и развијају разне етничке/културне групе. Упоредиваће се групе које имају претежно усмену комуникацију са онима које имају претежно писану комуникацију, уз претпоставку да су информације заправо друштвени, економски и политички „лепак“ који обједињује и одржава ове заједнице. Основна претпоставка је да приступ информацијама и начин њихове размене представља основ за изградњу социјалног/културног идентитета. 3. *Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори.* Полазећи од претпоставке да су етничке границе у данашње време, истовремено, и оснажене и

⁵⁰ Видети: Д. Радојичић, *Научноистраживачка делатност...*, 12-13. Део резултата су сарадници на почетку и на крају пројектног циклуса публиковали у два зборника, а објављено је и више монографија, што представља побољшање у односу на претходни период у коме су релативно ретко ауторске монографије биле продукт рада сарадника. Од укупног броја посебних издања до 1997, само половину су израдили стални сарадници Института. То је била слабост у тадашњој концепцији, која се данас исправља, да сарадници праве зборнике радова оквирно, али не сувише строго међусобно повезане. У будућности ће се још више радити на унутрашњој интеграцији радова у оквиру пројектата. Треба такође споменути да је укупна издавачка делатност Института интензивнија него раније.

⁵¹ *Етнологија и антропологија, Стање и перспективе* (ур. Љиљана Гавриловић), Зборник ЕИ САНУ 21, Београд, 2005.

релативизоване, а да је етницитет неизоставни део политичких и културних процеса, као и да мултиетничност представља стварност за већину савремених друштава, пројекат се бави сложеним процесима етничких идентификација, које су често извор сукоба и конфликта, са циљем да укаже на перспективе мултиетничности у Србији и региону.⁵² Очекује се да оваква прецизнија тематска подела у перспективи да боље, лакше сагледиве и употребљивије резултате него пројекти чији су наслови у начелу омогућавали да се обухвати све што би сарадници могли да истражују. Већ и у самим насловима садашњих пројеката, односно у тематизацији проблема којима се сарадници Института данас баве, огледа се оно што би се могло назвати позитивним наслеђем у раду самог Института – студије културне промене, проучавање комуникацијских и симболичких аспеката културе и проучавање етничких феномена, али који се разумеју као динамички процеси, а не као примордијалне датости. Распон тема је веома широк, почев од, на пример, проучавања ритуала крстоноша до понашања навијача на фудбалским стадионима, од проблема идентитета националних мањина у процесу транзиције до турбо-фолк звезда као савремених културних хероја. Фокус истраживања је на савременом, свакодневном, а пре свега на култури као симболичком процесу. Важно је поменути да су у оквиру пројеката дефинисани, истина врло широко, и њихови могући друштвени циљеви: сондирања и истраживања савремене културе у Србији (и региону) могла би да укажу и на изналажење путева стабилизације српског друштва.

Током шездесет година постојања Института, од великог значаја за његов рад била је и међународна сарадња. Она је била нарочито плодна у домену сарадње са другим словенским, односно балканским народима, чије су културе и друштва перципирани као блиски, али се одвијала и у многим другим правцима. Почетком деведесетих година прошлог века сведена је због изолације земље на минимум,⁵³ али већ од средине те деценије, а посебно од 2001. године, долази до њеног постепеног обнављања. Данас се поново развија врло успешно, а посебно је плодна са етнографским институтима у Софији,⁵⁴ Москви, Љубљани, Братислави и Прагу, док се на различитим

⁵² О текућим пројектима Института видети: Округли сто *Актуелни пројекти ЕИ САНУ (2006-2010)*, Београд 2006, као и Драгана Радојичић, *Научноистраживачка делатност ЕИ САНУ*, Гласник ЕИ САНУ LV (2), Београд 2007, 9-16.

⁵³ Са Мађарском је, на пример, у извесној мери сарадња опстала, јер се санкције које су тада уведене нису односиле на националне мањине, односно на њихову комуникацију са матичним земљама. Тако се уместо дотадашње Академије и њеног института, појављују институције српске националне мањине, али такође и Мађарско министарство просвете и културе, које је 1994. подржало теренско истраживање Младене Прелић међу Србима у Будимпешти и околини.

⁵⁴ Интересантно је поменути да са Бугарском није функционисала сарадња у периоду социјализма, све до 1996. године, од када се, у склопу заједничких пројеката, одржавају Српско-бугарске конференције и издају зборници. До сада је одржано пет таквих конференција.

нивоима одвија и са Мађарском, Грчком, Пољском, Румунијом и другим земљама.⁵⁵ Осим узајамног проучавања мањина и компарација постсоцијалистичког искуства, мотив који доводи до успостављања веза јесте и компарација научних традиција, посебно са оним срединама са којима смо до пре петнаестак година блиско сарађивали у оквиру исте државе.⁵⁶

Нисам се овом приликом бавила тереном као проблемом, јер је излагање било нужно ограничено. Рекла бих само да је теренско истраживање било и остало карактеристика етнологије и карактеристика Етнографског института, који је током свих ових шездесет година систематски организовао теренска истарживања. Чини се, међутим, да се теренско истраживање као такво данас налази у некој врсти кризе или релативизације, те да би једно храбрије суочавање са проблемима методологије теренских истраживања, па и самог концепта терена, било значајан задатак који је пред нама.⁵⁷

Такође, на крају би требало поновити да је и питање друштвене улоге наше науке и њеног друштвеног статуса – што се провлачило као проблем кроз цело ово излагање – још увек отворено. У крајњој линији, за његово дефинисање и за сопствену афирмацију у друштву, чији смо и ми чланови, одговорни смо сами. Оно што је свакако први услов у било којој врсти наше афирмације, и као струке и као институције, јесте квалитет нашег научног рада. После шездесет година, током којих су бројни сарадници Етнографског института САНУ (који, нажалост, нису сви овде могли бити поменути, али то не значи да је њихов допринос мањи) вредно радили према својим могућностима и у складу са разумевањем предмета и проблема којима се етнологија – односно (културна/социјална) антропологија – бави, мислим да се може слободно рећи да је тај услов испуњен.

⁵⁵ Видети о томе З. Дивац, *Међународна сарадња*, у: *Споменица 1947-1997*, ЕИ САНУ, Београд 1997, 133-137; и иста, *Међународна сарадња ЕИ САНУ*, ГЕИ САНУ, LV (2), Београд 2007, 41-49.

⁵⁶ Видети: З. Дивац, *Међународна сарадња...*, 48.

⁵⁷ О савременој проблематизацији појма *терен* видети нпр. Зорица Ивановић, *Терен антропологије и теренско истраживање пре и после критике репрезентације*, у: *Етнологија и антропологија, стање и перспективе*, Зборник ЕИ САНУ 21, Београд 2005, 123-142. О искуствима теренског рада у ЕИ САНУ, видети: Десанка Николић, *Теренска истраживања*, *Споменица 1947-1997*, ЕИ САНУ, Београд 1997, 31-40.

Mladena Prelić

The First Sixty Years of the Institute of Ethnography SASA: A Review of the Road Traveled (1947-2007)

This paper presents a possible interpretation of the history and activities of the Institute of Ethnography SASA during the past sixty years since its foundation. The beginnings were marked by an ambivalent task of continuation of the 19th century tradition and a search for the particular place of the institute in the new social environment. During this time, ethnology as a discipline traveled toward the more theoretically oriented ethnology, along with all the shortcuts and still unsolved questions of the societal role of ethnology, its marginalization in comparison with other social sciences.

Key words:

the Institute of
Ethnography SASA,
history of ethnology in
Serbia, history of the
Institute of
Ethnography SASA

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

001.32:[39:005.71(497.11)(082)
39(082)

СЛИКЕ културе некад и сад / [уредник
Зорица Дивац]. - Београд : Етнографски
институт САНУ, 2008 (Београд : Академска
издања). - 288 стр. : илустр. ; 24 см. -
(Зборник / Српска академија наука и уметности,
Етнографски институт, ISSN 0351-1499 ; 24)

На спор. насл. стр.: Images of Culture. -
Радови на срп., енгл. и словен. језику. -
Тираж 500. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз
поједине радове. - Summaries.

ISBN 978-86-7587-045-6

Српска академија наука и уметности
(Београд). Етнографски институт - Зборници
b) Етнологија - Зборници
COBISS.SR-ID 149454860